

"הרב הפיראט"

מתוך "ליקוטי שמואל"

מלוקט וערוך: ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

עלילות שמואל שחור-הזקן

נועם פלאי - היסטוריה יהודית

דיפלומט? סוכן כפול? פיראט נועז? רב קהילה? כל התשובות נכונות כאשר מדובר בשמואל פאלאג'י, שהטיל את חיתתו על ספינות הסוחר הספרדיות.

יולי 1614.

קולו של הצופה שהכריז על צמד הספינות שהתקרבו במהירות נשמע בבירור. מעל הספינות לא התנוסס אמנם דגל "רוג'ר העליז" כמנהגם של פיראטים, אלא דגלו הרשמי של הסולטאן מולאי זידאן, שליטה של מרוקו – אבל העובדה הזאת לא הרגיעה את רב החובל. ככלות הכל, הספינה שברשותו נשאה מטען מכובד של זהב שמקורו במושבות הספרדיות שבאמריקה הדרומית – וספינות כאלו בדיוק היו מטרה ראוי עבור שודד הים שמואל פאלאג'י – או ליתר דיוק, הרב שמואל פאלאג'י – שזכה לגיבוי מלא מהסולטאן, אויבו המושבע של מלך ספרד.

הספינות של פאלאג'י התקדמו כשחרטום מכון כלפי צדי ספינת הסוחר הספרדית, כך שהשטח החשוף לפגיעת תותחים יהיה קטן ככל האפשר. בהינתן האות השתלטו על האנייה מלחים הולנדיים – גם להם שנאה עזה לממלכה הקתולית – בפקודו של הרב-השודד. שמואל פאלאג'י הופיע אחריהם מרוצה למדי. זאת הייתה פשיטה מוצלחת לכל הדעות, והיא הצדיקה את המוניטין המכובד שהיה לפאלאג'י בבית הסולטאן, כמו גם בחצר בית אורנג', הלוא הוא בית המלוכה ההולנדי – מוניטין שהתחזק מאוד לאחר שפאלאג'י, שמונה בשנת 1608 לשגריר המרוקאי בהולנד, הביא לברית היסטורית בין שתי הממלכות, הראשונה שנערכה בין ממלכה נוצרית למוסלמית.

שמואל לא היה הבן היחיד למשפחת פאלאג'י שכיהן בתפקיד דיפלומטי בכיר בשרות הסולטאן, אחיו יוסף שימש כשגריר של שלשה סולטאנים, שהראשון שבהם היה הסולטאן מולאי אחמד אל מנצור, שהפך בזמנו מחוזר על ידי המעצמות הגדולות באזור בעקבות ניצחונה של מרוקו בקרב שלשת המלכים שניהלה עם ממלכת פורטוגל. לאחר פטירתו של אל מנצור, נשלחו שמואל ויוסף

אל פיליפ השני מלך ספרד על מנת לכונן יחסים דיפלומטיים בין שתי הממלכות. סופה של שליחות זאת היה שהשניים הצליחו לעורר את חמתה של האינקוויזיציה ועזבו את המקום – ככל הנראה בתחושת הקלה מכך שלא נאלצו לשרת גם את האינטרסים של מלך ספרד השנוא. שגריר צרפת במדריד סייע לאחים בכך שהצפין אותם בביתו ובכך מילט אותם מציפורני האינקוויזיציה. בהמשך נשלחו השניים אל אנרי הרביעי מלך צרפת, שהיה ידידותי יותר כלפי היהודים. מטרתה של הברית הייתה זהה לזו של הפשיטה שעליה פיקד פאלאג': החלשת הדומיננטות הספרדית באגן הים התיכון. כצאצא למגורשי ספרד היה לפאלאג' עצמו עניין גלוי בפגיעה בכתר הספרדי, כפי שנהג להצהיר בהזדמנויות רבות. הוא גמר אומר לנקום ככל האפשר בממלכה שגירשה את אבותיו מתחומה והעלתה על המוקד את אחיו האנוסים.

כאמור, פאלאג' לא הסתפק רק בכריתת בריתות כנגד ספרד, אלא פעל בצורה אקטיבית על מנת להחליש את כוחה של הממלכה באמצעות עיסוקו השני כשודד ים בעל מוניטין. הפשיטה שבה פתחנו הייתה אחת מיני רבות שעליהם פיקד. ראוי לציין כי התחביב הלא שגרתי של שמואל פאלאג' לא בא על חשבון שמירת הדת; עוד בצעירותו הוא הוסמך לרבנות, ומספרים שייחד מקום בספינתו לבית כנסת. גם בקהילה היהודית הייתה לו השפעה לא מעטה, והוא שמר על נאמנות להלכה.

בשעות הראשונות היה נראה שהפשיטה מתנהלת כשורה. שמואל העביר את הספינה השבויה לנמל ורן, ואחר כך המשיך ולקח את השלל אתו לרוטרדם. אלא שאז החלו העניינים להסתבך; מלחי אחת מהספינות שלו החליטו למרוד, והוא נאלץ לצאת למרדף אחריהם. במהלך המרדף נתקל שמואל פאלאג' במזג ים סוער באזור תעלת לה-מאנש, ונאלץ לעגון בפלימות' הבריטית ולחפש שם מחסה. ברשותו היה "כתב ביטחון" חתום על ידי מלכה של אנגליה, ג'יימס הראשון, והוא סבר כי מסמך זה יאפשר לו למצוא מקלט בטוח בחופי הממלכה. אלא שהוא לא הביא בחשבון את השינויים באקלים הפוליטי מאז חתם לו המלך על המכתב; אנגליה, שהייתה עד לא מכבר השותפה המרכזית בציר האנטי-אנדלוסי לצד מרוקו והולנד, השלימה לאחרונה עם ספרד והחלה לקיים עמה קשרי ידידות.

דייגו דה קונה, שגרירה החדש של ספרד באנגליה, ניצל את ההזדמנות שנוצרה: עם היכנסו של שמואל לתחום השיפוט הבריטי, הוא דרש לעצרו בעוון שוד-ימים וכן בעוון נטישת הנצרות. העונש הצפוי על שתי העברות היה מוות בתליה.

פאלאג'י אכן נעצר, והוחזק בבית המאסר "אלדרמן" שבלונדון. לעזרתו של פאלאג'י נחלצה הקהילה היהודית בהולנד וכן אסיפת המעמדות ההולנדית, שפנתה אל שגרירה באנגליה, נואל דה קארון (Noel De Caron) על מנת שהלה יפעל לשחרורו של הדיפלומט. מנגד, דה קונה ניסה להפעיל את כל האמצעים שברשותו על מנת לוודא שפאלאג'י יוצא להורג, כשאינו בוחל אף במתן שוחד.

כאשר ראו הספרדים שקיים חשש סביר לכך ששמואל ישוחרר, הם ניסו להוציא אותו מבית המעצר על מנת להעביר אותו לבית מעצר אחר – בתחילה בתחבולות, ולבסוף אף בכח, שנבלם רק על ידי אנשיו של שגריר הולנד. האירועים הדרמטיים הללו הובאו לפתחו של ג'יימס הראשון, שזימן לאלתר את דה קארון על מנת שיפרוש בפני בית המלוכה את התמונה המלאה של הפרשה.

דה קארון ביקש לסנגר על פאלאג'י, והדגיש את העובדה שמדובר בניציגה הדיפלומטי הרשמי של ממלכה ייחודית העומד בשירות ארצו ומשרת נאמנה את האינטרס האנגלי גם כן. אולם, את דברי הסנגוריה תיבל דה קארון בכמה אמירות אנטישמיות מוצהרות. בין היתר הזכיר שפאלאג'י הינו יהודי, וככזה ראוי להתייחס אליו כאל כלב, אך קרא לאצילים לקחת בחשבון שהוא "שליחו של מלך כל יכול", ושעוד מימי המלכה אליזבת, מקובל כי ישנם תפקידים שגם יהודי יכול לשמש להם אם הדבר משרת את האינטרס האנגלי.

יתכן והדברים הללו ביטאו את דעתו האישית של דה קארון, אמנם יתכן גם שנועדו בסך הכל לוודא שדבריו יתיישבו על ליבם של האצילים האנטישמיים. ואכן, דה קארון זכה שדבריו ישמעו בקשב רב, כאשר האצילים מניחים לו להרצות את דבריו במשך שעה ארוכה בלא שום הפרעות – מאורע נדיר למדי באירועים כגון אלו. לא זו בלבד, אלא שבעקבות הזמנה זו נועד דה קארון כמה פעמים נוספות עם המלך ג'יימס. את הפגישות הללו ניצל על מנת לשכנע אותו שהברית של ההולנדים עם סולטאן מרוקו כנגד הספרדים חיונית עבור הפרוטסטנטיים כולם. כידוע, אמר כממתיק סוד, הספרדים אינם מסתפקים בהעלאתם על המוקד של יהודים ומוסלמים, אלא גם מענים ומוציאים

להורג נוצרים-פרוטסטנטיים. רק יסיימו הללו עם היהודים, ויגיע תורם של הנוצרים שאינם קתולים לתת את הדין.

חודש לאחר הופעתו של דה קארון בפני המלך והאצולה, הוזמן שמואל פאלאג'י להיות נוכח בדיון בעניינו. כבר מהרגע הראשון שבו נפתח הדיון היה ניתן להבחין בכך שהאווירה השתנתה לטובתו; כמה אצילים קמו לכבודו, והוא הושב ליד יושב הראש, כשזה האחרון מתיר לו להישאר בכיסוי ראש – למרות שכל שאר הנוכחים היו מחויבים להסיר את כיסוי הראש שלהם בהתאם לפרוטוקול. עבור דה קונה שנכח במקום מדובר היה באירוע מקומם ביותר. בין היתר הוא נאלץ לסבול את דברי סנגורו של פאלאג'י, שהשווה ברוב חוצפה את שגריר מרוקו היהודי לשגריר ספרד הקתולי. על ההשוואה הזו ביקש דה קונה להדיח את השופט ולהלקות אותו ברחובות לונדון, כפי שהיו עושים לשכמותו בימי המלכה מרי. אלא שהמלך ג'יימס הסביר לו ברוב שלוה שהזמנים והעולם השתנו מאז המלכה מרי, והוא רשאי שלא להעניש פרקליט על דברים כגון דא. ואכן, פאלאג'י שוחרר מהמעצר ועזב את אנגליה כמה ימים לאחר מכן, עוד בטרם נגמר המשפט בעניינו, ודה קונה הנזעם הגיש את התפטרותו למלך ג'יימס.

הסיפור אינו מסתיים בכך. שמואל, שחמתו על הכתר הספרדי לא שככה עם נצחונו במשפט, לא המתין עם נקמתו: כבר בדרכו מאנגליה נתקל בספינתו של פיליפ השלישי ושדד אותה. את השלל תיכנן פאלאג'י להעביר לסולטאן התורכי כמתנה מאת מולאי זידאן על מנת לעבות את הברית האנטי-ספרדית, אמנם מחלה פתאומית שפקדה אותו שיבשה את תכניותיו והוא נאלץ לסוב על עקביו ולחזור להולנד. שמואל פאלאג'י נפטר בחמישי בפברואר 1616 בהאג, ונקבר בבית העלמין היהודי בכבוד רב, כיאה למי שפעל יותר מכל אדם אחר על מנת לנקום את נקמתו של העם היהודי בממלכה הספרדית.